

Değerli Tıbbi Bitkiler

Автор(и): доц. Ганка Баева

Дата: 31.07.2023 Брой: 7/2023

Cezayirmenekşesi (*Vinca major*, fam. Apocynaceae)

Cezayirmenekşesi, tıpta yaygın olarak kullanılan değerli bir tıbbi bitkidir. Toprak üstü kısmı için yetiştirilir; bu kısım yaklaşık %30 acı madde ve vinkamin, vinkamidin, vinsin, vinsesin, reserpin vb. alkaloidler içerir. Vinkamin en önemli alkaloiddir. Alkaloidler, özellikle vinkamin, kan basıncını düşürür. Bunlardan Vinkapan ve Reserpin preparatları elde edilir.

Cezayirmenekşesinin burun kanamalarında kan durdurucu etkisinin yanı sıra büzücü ve iltihap önleyici etkisi vardır. Preparatları hipertansiyon tedavisinde, deri döküntüleri ve kaşıntılarında kullanılır.

Cezayirmenekşesi Güney Avrupa ve Kafkasya kökenlidir. Bulgaristan'da bitkiye ülkenin hemen her yerinde, gölgeli ve nemli yerlerde rastlanır. Daha büyük doğal popülasyonlar Blagoevgrad, Gabrovo, Veliko Tarnovo, Loveç, Sevlievo, Pleven, Ruse ve Razgrad bölgelerinde görülür. Parklarda süs bitkisi olarak yetiştirilir. Doğal popülasyonlardan elde edilen hammadde, tıbbın artan ihtiyaçlarını karşılamak için yetersizdir; bu da cezayirmenekşesinin daha geniş alanlarda yetiştirilmesini gerektirmektedir.

İlk yılda kurutulmuş toprak üstü kütlesi verimi yaklaşık 150 kg/da'dır, sonraki yıllarda ise 300 kg/da'a kadar ulaşır. Genellikle 5 kg taze bitkiden 1 kg kuru materyal elde edilir.

Botanik Özellikler

Kök sistemi zayıf gelişmiştir, iğ şeklinde bir ana kök ve çok sayıda adventif kök ile sürülür toprak katmanında sığ yerleşmiştir.

Gövdeler generatif (dik, yaklaşık 30 cm yüksekliğinde) ve vejetatif (yere yatık, dallanmış, 60 cm'ye kadar uzunlukta) olmak üzere iki tiptedir. Vejetatif gövdelerin boğumlarında, bitkilerin vejetatif olarak çoğalmasını sağlayan adventif kökler oluşur.

Yapraklar kısa yaprak sapları ile gövdeye bağlanır. Karşılıklı dizilmiş ve herdem yeşildirler. Yaprak ayası dikdörtgenimsi-eliptik şekilli, tüysüz, derimsi, parlak yüzeyli ve tam kenarlıdır.

Çiçekler mavi renkli, uzun çiçek saplı, yaprak koltuklarında tek tek dizilmiştir. 5 loplu bir çanak, üçgen loblu bir taç ve 5 erkek organ içerir. Çiçeklenme Mayıs-Haziran aylarında ve bazen sonbaharda da gerçekleşir.

Meyveler nadiren oluşur ve yaklaşık on tohum içerir. Bir çift folikül ile temsil edilirler; bu foliküller dıştan oluşmuş iki ayrı kısımdan oluşur ve her biri çok sayıda düzgün tohum içerir.

Sınıflandırma ve Çeşitler

Küçük Cezayirmenekşesi (*Vinca minor* L.), Zakkumgiller (*Apocynaceae*) familyasından çok yıllık, herdem yeşil, sürünücü otsu bir bitkidir. Bulgaristan'da yetiştirilmek üzere sadece "Izgrev" adlı bir çeşit tescil edilmiştir.

Biyolojik İstekler

Cezayirmenekşesi kışa dayanıklıdır. Bir dağ bitkisi olarak eksi 30°C'ye kadar düşük sıcaklıklara dayanır. Yüksek nemli, ağaçlarla gölgelenmiş yerlerde en iyi şekilde büyür ve gelişir. Cezayirmenekşesi toprak konusunda talepkâr değildir, ancak iyi yapılı, organik maddece zengin ve uygun su rejimine sahip orman topraklarını tercih eder. Su basan veya su tutan topraklar onun için uygun değildir. Bulgaristan'ın ova bölgelerindeki iklim ve topraklar özellikle elverişli değildir ve bu bitkinin gereksinimlerini karşılamaz.

Tarımsal Uygulamalar

Cezayirmenekşesi aynı yerde uzun yıllar yetiştirilir. Bu nedenle, onun için ayrılan alan çok iyi seçilmelidir. Düz ve sulamaya uygun olmalıdır. Toprağın oturmasına izin vermek için yaz başında 25–28 cm derinliğinde sürülür ve 40 cm'ye kadar dipkazan çekilir. Öncesinde 2–3 t/da çiftlik gübresi ve 30–40 kg/da süperfosfat uygulanmalıdır. Ekim ayındaki ilk sonbahar yağmurlarından sonra, yabancı ot istilasının derecesine bağlı olarak tarlalar kültivatörle işlenir veya tekrar sık sürülür.

Cezayirmenekşesi çoğunlukla çelikle ve sürünücü gövdelerin köklendirilmesiyle çoğaltılır. 1 dekar dikmek için 100–150 kg/da köklü materyal gerekir. Bu amaçla, sonbaharda veya erken ilkbaharda, sürünücü gövdeler öbekten dikkatlice ayrılır ve hafif humusça zengin bir toprağa, uzunluklarının üçte biri kadar yarı yatay pozisyonda gömülerek, neredeyse yan yana dizilir. Köklendikten sonra dikim materyali olarak kullanılırlar.

Bitkileri yetiştirmek için önceden hazırlanan alan 60 cm mesafeyle karıklanır. Köklü çelikler sıralar üzerinde birbirinden 30 cm mesafede, 8–10 cm derinliğe dikilir.

Dikim, Ekim ayının ikinci yarısında veya Şubat sonu – Mart başında yapılır. Sonbahar dikimi ile daha iyi sonuçlar alınır. Bir dekar için 5.000 adet köklü çelik gereklidir.

Dikimden sonra bitkiler hızla gelişir ve ilk yıldan itibaren bolca çiçek açar ve birkaç tane sürünücü, yapraklı gövde oluşturur.

Vejetasyon dönemi boyunca toprak gevşek ve yabancı otlardan arındırılmış tutulur. Bu amaçla, sıra aralarında kültivatörle ve sıra üzerinde el çapası ile 2–3 çapalama yapılır. İşlemler ilkbaharda başlar ve 15–20 gün aralıklarla gerçekleştirilir.

Tek yıllık ve çok yıllık otsu yabancı otlara ve ayrığa karşı, bu ürün için onaylı ürünler varsa herbisitler kullanılabilir.

İlk hasattan sonra bitkilere 10–15 kg/da amonyum nitrat üst gübresi verilir, sulanır ve çapalanır. Bu, onların tekrar gelişmesini sağlar ve yaz sonuna kadar ikinci bir ürün alınabilir.

Yaz kuraklığı durumunda, tercihen yağmurlama sulama ile 30–35 m³/da su kullanılarak 3–4 kez sulama yapılır.

Gübreleme ve sulamaya bağlı olarak vejetasyon döneminde iki biçim yapılabilir (Haziran ve Eylül).

Sonbaharda, ikinci hasattan sonra fosforlu gübreler uygulanır ve sıra araları işlenir.

İkinci ve sonraki yıllardaki bakım, ilk yıl ile aynıdır.

Cezayirmenekşesinin toprak üstü kısmı tam çiçeklenme döneminde (Mayıs'tan Haziran'a kadar) hasat edilir.

Bitkinin yapraklı kısmının tamamı kök boğazına kadar kesilir. İlk biçim Haziran'da, ikincisi ise Eylül'de yapılır.

Kesilen hammadde, gölgede iyi havalandırılan mekanlarda veya 40–50°C sıcaklıktaki kurutucularda kurutulur.

Kurutulmuş ot, zehirli olduğu için ayrı olarak depolanır.

Oğulotu (*Melissa officinalis*, fam. *Lamiaceae*)

Oğulotu çok yıllık bir bitkidir. Kökü güçlü dallanmış, eğri büğrü ve koyu renkli, çok sayıda sarımsı-kahverengi dallara sahiptir. Bundan, gerçek gövdelerin geliştiği çok sayıda yatay, rizom benzeri gövde çıkar; bu gövdeler 30–100 cm yüksekliğinde, dört köşeli ve güçlü dallanmıştır. Yapraklar üstte koyu yeşil ve tüysüz, altta açık yeşil ve tüylü, karşılıklı, ince, yumurta şeklinde, ucu sivri, kaba dişli; alt yapraklar daha büyük ve daha uzun yaprak saplı, üsttekiler daha küçük ve daha kısa, tüylü yaprak saplıdır. Çiçekler önce sarı, sonra beyaz veya kırmızımsı taç yapraklara sahiptir, gövdenin üst kısmında yaprak koltuklarında dizilmiştir; çanak çan şeklinde, yukarı kıvrık, 13 damarlı; üst dudak neredeyse düz, üç dişli, alt dudak iki loblu; taç yaprak tüpü çanaktan biraz daha uzun ve aynı şekilde yukarı kıvrıktır; taç yaprağın üst dudağı çentikli, alt dudağı üç loblu, orta lob daha geniş